

MESTO ZA MARIJU – UMETNIČKI RAD SCENSKOG DIZAJNA**PLACE FOR MARY – A WORK OF ART OF SCENE DESIGN**Milica Surutka, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – SCENSKA ARHITEKTURA I DIZAJN**

Kratak sadržaj – Istraživačko polje umetničkog rada bazira se na analizi arhetipskog pogleda na ženu. U okviru analize bavi se ženskim likovima iz biblije - Evom i Marijom Magdalenom i njihovim okolnostima: postanjem i okruženjem prirode, kao prvobitnog doma. Zatim, analizu daljih društvenih konstrukata - fenomenom svetog i bludnog, sa fokusom na ženinu ulogu u hrišćanskoj religiji. Odabirom dramskih likova - Mari (Vojcek, G. Bihner), Ofelija (Hamlet, V. Šekspir) i Eva (Adam i Eva, M. Krleža) preispituje se subverzivni uticaj koje je društvo imalo na njihov život. Prepoznavanjem problematika, poput suzbijanja njihove prirode i prirodnih potreba, slobodne volje, žrtvovanja, romantizacije i morala, utvrđuje se i njihovo prisustvo u savremenoj svakodnevici. Kao ishod teorijskog i umetničkog istraživanja, i bavljenja prethodno navedenim pojmovima, nastaje master umetnički rad scenske arhitekture i dizajna „Mesto za Mariju” koji korišćenjem različitih medija, doprinosi kanalisanju suštine značajnih motiva, fenomena i vizuelnih impresija koje izdavam kao značajne.

Gljučne reči: Biblija, Crkva, devičanstvo, Eden, seksualnost, žrtvovanje

Abstract – The research field of artistic work is based on analyzing the archetypal view of women. The first part of the analysis is about female characters from the Bible, Eve and Mary Magdalene, and their circumstances: the setting and environment of nature, as the original home. Afterward, the analysis contains further social constructs, including the phenomenon of the sacred and the promiscuous, with a focus on the role of women in the Christian religion. By choosing the female characters Marie (Woyzeck, G. Büchner), Ophelia (Hamlet, V. Shakespeare), and Eve (Adam and Eve, M. Krleža), the subversive influence that society had on their lives is questioned. Recognizing the problems, such as the suppression of their nature and natural needs, free will, sacrifice, romanticization, and morality, also determines their presence in modern everyday life. As a result of theoretical and artistic research, the master thesis, a work of art of scene design called "A Place for Mary" is created.

Keywords: Bible, Church, virginity, Eden, sexuality, sacrifice

1. UVOD

Prvi deo istraživanja bio je fokusiran pre svega na analizu delova Biblije u kojima se piše o Evi i Mariji Magdaleni. Kroz tekst su istaknuti glavni događaji koji govore o njihovim ličnostima, način na koje ih je posmatralo društvo, patrijarhalnom narativu i kako u današnjem kontekstu možemo prepoznati glavne motive, metafore i simbole kroz koje je i njihov život predstavljen.

Zatim je usledila je analiza muških interpretacija o ženama u književnim delima Evropskih pisaca srednjeg, 19. i 20. veka. Utvrđuje se subverzivni uticaj koji je društvo imalo na njihov život i poetizovani prikazi njihove smrti. Kroz ovaj proces feminizacije umetnosti prirodno se izdvajaju motivi i simboli koji će se ispostaviti kao veoma bitni za umetničko istraživanje i umetničko delo nastalo na kraju procesa.

Krajnji ishod celog procesa ogleda se u mojoj potrebi da prenesem svoj unutrašnji, intimni svet, krhke, iskonske niti kojim smatram da je moje biće povezano sa ovim likovima i ženskom biti. Procesima koji zahtevaju pažnju, fizički napor, detaljnost a nekada i bol započela sam put ka finalnom činu ogoljivanja pred drugima

2. TEORIJSKO ISTRAŽIVANJE**2.1. Eva – mati svih ljudi**

Kroz biblijsku priču o Adamu i Evi u Starom zavetu mogu se obuhvatiti različiti tematski okviri koji se tiču arhetipskog pogleda na ženu kao i pitanja slobodne volje i otkrića stida. Većina ranih tumača zaključila je da je Eva bila inferiorna i sekundarna Božja tvorevina koja je snosila primarnu odgovornost za poniranje sveta u greh. Biblijski tekst međutim ne daje direktan odgovor na pitanje - da li je ona zaista sekundarna kreacija ili njeno nastajanje predstavlja krunu Božjeg stvaranja i ukazuje na intimnost i neodvojivost muškarca i žene? [1].

Evino oglašavanje Božijem naređenju, da ne smeju jesti plodove s drveta spoznanja dobra i zla, označilo je trenutak u kom se definiše ljudska priroda, kakvu danas poznajemo, koja je deo nas. U tom trenutku Adam i Eva prvi put su osetili stid, postali su svesni svoje nagosti. Čitajući o fenomenu slobodne volje shvatila sam potencijal tumačenja po kojem je ovaj čin značio istinsko približavanje Bogu. Priroda čovečanstva od tada podrazumeva nužnost potrebe za slobodnom voljom.. Tada, utopijski princip, kakav je *rajski vrt*, ne može više biti njihov dom.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila dr um. Darinka Mihajlović.

2.2. Marija Magdalena - Žena koju je učitelj voleo više od ostalih žena

Najranija hrišćanska literatura, uključujući jevanđelja koja obrazuju *Novi zavet*, prikazuju Mariju iz Magdale kao istaknutu jevrejsku učenicu Isusa iz Nazareta. Zajedno s mnogim drugim ženama, ona se pridružila Isusu tokom njegove misije. Pristupovala je njegovom raspeću, pogrebu, i bila svedok praznoj grobnici [2]. Kroz istoriju mnogo je polemika o njenom identitetu te se susrećemo sa različitim neosnovanim tumačenjima zbog kojih je njena slika u umetnosti, filozofiji i teološkim razmatranjima u opsegu od apostola nad apostolima i žene koja je prva, ili među prvima imala privilegiju da vidi i govori s vaskrsim Isusom, do preobraćene bludnice. Kroz analizu njenog lika fokus je na novozavetnim tekstovima apostola, koji govore o njoj i njenoj ulozi, tumačenjima i teorijama koje Mariju poistovećuju sa pojedinim neimenovanim ženskim likovima iz ovih spisa i zatim analizi nedavno objavljenog *Jevanđelja po Mariji iz Magdale*. Motiv pomazanja Isusovih nogu iskorišćen je u svrhu povezivanja različitih priča, odnosno žena koje su njeni akteri. Tako se gradio narativ po kom je ona nekadašnja grešnica, seksualna prestupnica kojoj su oprošteni gresi. Na taj način određeno je patrijarhalno definisanje žene prvenstveno prema seksualnoj ulozi u odnosu prema muškarcima, kao devica, supruga i majki, udovica ili prostitutka [3]. Analizom teksta *Jevanđelje po Mariji* utvrđuje se radikalno tumačenje Isusovog učenja, ilustruje položaj Marije Magdeline u odnosu na ostale učenike, njeno shvatanje Hristovog učenja i vaskrsenja.

2.3. Mari - Dualnost žene kao majke i grešnice

Komad nemačkog pisca Georga Bihnera (Georg Büchner), *Vojcek* je kratka drama o dehumanizaciji društva u kojem ljudi žive protiv svoje prirode, prilagođavajući se socijalnim standardima. Mari, žena sa kojim Vojcek ima dete, pokazuje znake svoje buntovne prirode, pokušavajući da se oslobodi okova koje je društvo nametnulo oko nje. Najzad, Vojcek je ubija kada ona, pred drugima, ruši sliku porodice za koju se on mukotrpno borio i koju je pokušavao da zadrži. Mari je prekoračila granice onoga što društvo smatra moralnim, stupa u vezu za Tambur Majorom i tako prkosi svetu u kojem živi, svetu u kom se oseća zarobljeno, mada zbog toga oseća krivicu pitajući se da li je ona rdava žena. U Bibliji i Spasiteljevim rečima pokušava da pronade utehu, verujući da je grešna. Ističe se ritual pomazanja nogu koji se poistovećuje sa Marijom Magdalenom te samo ime Mari može da upućuje na dualnost žene, majke, Device Marije koja se za svoje dete žrtvovala, i žene intepretirane kao grešnice, čiji su gresi oprošteni.

2.4 Ofelija - Arhetip ženskog principa patnje u Šekspirovoj tragediji Hamlet

Ofelija živi kao jedan od arhetipova književnog stvaralaštva, arhetip ženskog principa patnje kroz koji su neraskidivo isprepletene žensko ludilo i seksualnost. Ona je osetljiva, moralna, tanana duša koju je Vilijam Šekspir oživeo kroz tragediju *Hamlet* u 17. veku, veku slavne elizabetanske Engleske. Ofelija, lišena svoje istinske ženske prirode i poriva, misli, seksualnosti i jezika, naučena je da prima muške zapovesti dok manipulišu

njome, njenim telom i umom. Nakon smrti oca i distance koju Hamlet uspostavlja, *Ofelijino ludilo* predstavljeno je kao njen podsvesni revolt sa kojim najzad raskršćuje od zavera, zločina i svih koji su je nemilosrdno iskorišćavali.

3. STUDIJE SLUČAJA

3.1. Frančeska Vudman, Biti anđeo

Frančeska Vudman (*Francesca Stern Woodman*) je bila američka fotografkinja poznata po svojim crno-belim fotografijama koje su prikazivale njeno telo u enterijerima, snimljenih uglavnom u starim kućama. Mnoge fotografije beleže odeveno ili nago žensko telo, često zamagljeno usled pokreta ili duge ekspozicije. Žensko telo istovremeno je ogoljeno i zagonetno, integriše se u arhitekturu, tapete, slojeve zidova. Ona proučava alternativne svetove ili dimenzije, inspirisana pokretom nadrealizma. Serija fotografija *Biti Anđeo (On Being an Angel)* nastaje u periodu od 1977. do 1978. godine, dakle tri godine pred njeno samoubistvo. Serija dodatno istražuje beleženje pokreta kroz objektiv, stvarajući tako reference sa anđelima i letenjem, korišćenjem tkanine koja visi poput krila, raširenim rukama i skokovima.

3.2. Pina Bauš, Plavobradi i Posvećenje proleća

Koreografkinja i plesačica Pina Bauš (*Philippina „Pina“ Bausch*) bila je jedna od najpoznatijih stvaralaca koreodrame. Fokus koreodrame nije na lepoti izvedenog pokreta već, kako i sama Pina Bauš kaže, na onome šta ljude pokreće. Posmatrajući njena dela prepoznaje se prevod najdubljih ljudskih nesvesnih poriva kroz pokret. Predstava *Plavobradi* ističe ekspresivnu definiciju međuljudskog komuniciranja koje se ispostavlja neprekidnom privlačnošću i odbojnošću polova. Predstava *Posvećenje proleća* Pine Bauš nastaje u jeku drugog talasa feminizma. Koreografskim jezikom ona prikazuje zajednicu uz seriju epizoda o divljem paganskom ritualu. U prvom delu se dočekuje proleće dok u drugom zajednica mora da žrtvuje Izabranu koja se zatim iscrpljuje u smrtnom plesu. Pina se dakle bavi problemom zajednice žena, arhitijskim jezikom ona problematizuje nasilje.

3.3. Anđelika Lidel, Ova kratka tragedija tela

Anđelika Lidel (*Angélica Liddell*), španska spisateljica, rediteljka i umetnica performansa, poznata je po delima u kojima istražuje granice fizičkih i mentalnih izazova i napora. Baveći se ljudskim stanjem, unutrašnjim svetom čoveka i političkim pitanjima, predstave su odraz i skladište bola koji oseća kao odgovor na zlo i nasilje u svetu. [4] *Ova kratka tragedija mesa* inspirisana je životom i delom spisateljice Emili Dickinson (*Emily Dickinson*) koja se bavila temama kao što su smrt, samoća, bol i ljubav.

4. UMETNIČKO ISTRAŽIVANJE

4.1. Intimna neizmernost

U delu *Poetika prostora*, francuski filozof Gaston Bašlar (*Gaston Bachelard*) definisao je pojam *Intimna neizmernost* i pisao o suočavanju sa neizmernošću šume i šumu poistovećuje sa duševnim stanjem čoveka. Bašlar

dakle poistovećuje šumu sa duševnim stanjem čoveka a *Intimnu neizmernost* objašnjava: „Putem analize slika neizmernosti mi bismo u sebi ostvarili čisto biće čiste imaginacije. Onda bismo jasno uvideli da su umetnička dela sub-produkti tog egzistencijalizma bića koje mašta. Prvi produkt u toku tog sanjarenja o neizmernom, to je svest o sopstvenom uveličanju” [5].

4.2. Voda - Ofelijin kompleks

U tekstu *Voda i snovi* francuski filozof Gaston Bašlar (*Gaston Bachelard*) između ostalog pisao je o fenomenu *Ofelijin kompleks* u kojem je tumačio Ofeliju kao arhetipsku figuru koja simbolizuje vezu između ljuske psihe i prirode odnosno simboličke veze između žena, vode i smrti. „Voda je element mlade i lepe smrti, cvetne smrti, ona je, i u životnim i u književnim dramama, element smrti lišene oholosti i osvete, element mazohističkog samoubistva. Voda je duboki, organski simbol žene koja jedino ume da plače nad svojim jadima, koja se lako kupa u suzama” [6].

4.3. Kosa

Kroz istoriju isticao se arhetip *Divlje žene* koji se kroz godine transformisao i koji su prepoznali mnogi umetnici. Vizualni prikazi ukazuju na repetitivnost motiva bujne ženske kose. Usađen motiv divlje žene održan je kao iskaz divlje prirode čovečanstva koje traži iskupljenje i kao takav apsorbovao se u opisne karakteristike Eve i Marije Magdalene. Prikaz na drvorezu *Prva porodica* iz Njemberske hronike (izdanje iz 1493.) predstavlja vizuelnu referencu između srednjovekovnih prikaza divljih ljudi i Adama i Eve. Kroz umetnost petnaestog veka prikazivana je senzualna lepota Marije Magdalene, njeno izopšteničtvo u prirodi gde je poput anohoretskih svetaca težila duhovnom preobražaju i pokajanju. Na ovim prikazima njeno duga kosa prikriva njeno čitavo telo poput plašta. Kosa predstavlja simbol njenog seksualnog greha i njenog pokorstva.

4.4. Savijena leđa

Film *Lepa gnjavatorica* ili *Lepa smutljivica* (*La Belle Noiseuse*) francuskog reditelja Žak Riveta (*Jacques Rivette*) priča je o slikaru Eduardu koji posle dugogodišnje blokade odluči da se ponovo vrati umetnosti i naslika mlado, nago telo lepotice Marijen. Na kraju filma slikar završava delo u kojem savijena leđa, žene prilonjene na tlo, u meni evociraju različite značajne asocijacije i tumačenja i najzad me usmeravaju na dalju analizu ovog akta. Sopstveno interpretiranje ove slike za mene podrazumeva potpuno prepuštanje, ranjivost i sjedinjavanje sa tлом. Položaj očajanja, molitve, prepuštanje unutar sopstvenih misli.

4.5. Koren - drvo

Dvojnost korena i drveta, kao svojevrsna poetska, vizuelna slika i motiv, predstavlja odnos majka-ćerka u kontekstu naslednih obrazaca i fenomena nasledene *ženske intuicije*.

4.6. Rezultat umetničkog istraživanja

Prva serija fotografija - Prizori na fotografijama upućuju na prirodu kao prvobitan dom, stvaranje prve žene (Eve) i

prvobitnog poimanja tela i stida. Crvena boja sugerise na snagu, magijske akonotacije i težinu preobražaja kojom se ljudi odvajaju od ostalih bića na zemlji.

Vez – Zanat koji se poistovećuje sa ženama kojim sam uprizoravala analizirane motive a koji prikazuju snagu i transformaciju.

Druga serija fotografija – Prizori upućuju na zatvoren enterijer napuštene kuće koja je odraz mentalnih tegoba i osećaja zarobljenosti žene usled društvenih normi.

Stolnjak – Izvezen sa mojom kosom aludira na analizirani motiv kose i postavljen na sto poistovećuje se sa mapiranjem mesta za Mariju koja dobija priliku da iskaže svoje mišljenje i viđenje Hristovog učenja.

Instalacija – Drvo, sa dvojnošću korena i krošnje, napravljeno je od žice i predstavlja kontrast sa nitima kose, konca i tekstila.

5. UMETNIČKI RAD MESTO ZA MARIJU

Rad je izveden u podrumu na adresi Beogradska 13, Petrovaradin.

5.1. Koncept umetničkog rada

Koncept je nastao kao proizvod analize umetničkog istraživanja i odabira odgovarajućih medija kojima bih mogla da prikažem odraze žena, o kojima sam pisala, ali i sebe i svog bića. Kroz umetničko istraživanje shvatila sam značaj procesa izrade svakog dela; pažljivost, preciznost, zamor, meditativna stanja itd. koja su te procese činila. Shvativši značaj ovih procesa ubrzo sam odlučila da implementiram odabrane radove u okviru finalnog izvođenja master rada. Ubrzo, promišljanjem drugih elemenara scenskog dizajna (zvuk, svetlo, performas) nastala je finalna prostorna intervencija. Cilj rada je uvođenje publike u podzemni svet koji suočava sa aspektima koji se potiskuju a koji se tiču religijskih interpretacija žene i presije društva.

5.2. Format rada i segmenti izvođenja

Višemedijska izložba je obuhvatala:

Postavku prve serije fotografija odštampanih na platnu. Četiri uramljena veza, okačena na frontalni zid, iza stola i stolice. Instalacija u središtu prostora obuhvata sto na kojem je postavljen stolnjak sa vezom od kose. Stolica i instalacija drveta od žice, koje visi, zakačeno iznad stola. Fotografije malih dimenzija beležile su drugu seriju fotografija, fotografisanih unutar napuštene kuće. Fotografije su kačene na zakačaljke uz pomoć crvenog konca.

5.3. Prostor i dramaturgija

Prostor podruma ispostavio se kao odgovarajući pre sve zbog mogućnosti doživljaja izmeštanja u *drugi svet*, koji je ispod nas, i kog poistovećujem sa unutrašnjim svetom. Dualnost dimenzije sveta u kojem smo svakodnevno, čije aspekte odlično poznajemo, i onog ispod nas, tj. svega što je ispod površine, govori upravo o slojevima društvenih konstrukata i posledicama istih, koje potiskujemo ili kojih nismo svesni. Ulaskom u haustor, publika je usmerena ka ulazu građevine unutar koje su suočeni sa stepenicama koje vode ka dole. Silaskom u mračni prostor usmereni su ka levo nakon čega ulaze u prostor podruma. Intuitivna

potreba bila je formirati kružnog kretanja i cirkulacije publike kojom bi svako imao priliku da sagleda vizuelne radove, sa malih distanci, dok je središte definisano prostornom instalacijom i performansom. Svest o mom prisustvu, kao izvođačice performasa, unutar rada, uticala je na kretanje publike i imalo drugačiji uticaj na svakoga.

5.4. Scenska sredstva u službi događaja

Zvuk - Čitanje dela teksta Jevanđelja po Mariji uticalo je na fokusiranje posetilaca a zatim imlementiranje tri zvučnih zapisa koji, poput eha ili mantr, odjekuju prostorom i nastavljaju se na živu reč.

Svetlo - Osnovni cilj scenske rasvete je da omogući vidljivost svakog segmenta rada zbog čega su korišćene led parke, postavljene u promišljene pozicije. Jedan profil spot osvetljavao je frontalno, mene dok sedim i čitam.

Kostim - Dugačka crna prozirna haljina, dugih rukava, nije otkrivala druge delove tela naglašavajući otkrivena leđa. Isticanje crne boje doprinelo je mom stapanju u prostor dok je izražena crvena dominirala radovima na fotografijama i crvenim koncem na vezovima. Osvetljena leđa naglašavala su teksturu kože koja pored platna i raznih niti postaje prirodni činilac scenske slike.

5.5. Izvođenje rada

Izvođenje višemedijske izložbe i performativne instalacije Mesto za Mariju” desilo se 18. septembra 2023. godine, u prosotru podruma na adresi Beogradska 13, Petrovaradin u 19.30 časova.

5.6. Recepcija i percepcija događaja

Izvođenju master rada je prisustvovalo oko 30 ljudi. Bilo je teško imati subjektivnu percepciju publike zbog performansa međutim, usmereni pogledi pružili su mi poseban doživljaj kada sam mogla da razaznam lica pojedinih ljudi, profesora i prijatelja. Dramaturgija događaja bila je nešto drugačija od očekivane, iako se nije mogla predvideti. Znatiželja i iščekivanje publike da se nešto desi, nakon završetka performansa čitanja, doprinela je dozi zbunjenosti koju sam mogla da osetim iako je moj performans još trajao. Međutim, u odnosu na komentare mogu da zaključim da je uspešno prenesena poruka, percipirana detaljnost i vreme uloženo u svako delo uz posebni prepoznatljivi vizuelni jezik koja me opisuje.

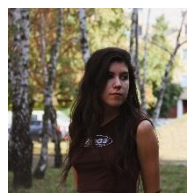
6. ZAKLJUČAK

Analizirane priče, čiji su akteri žene, imaju značajan odraz i u današnjem, savremenom kontekstu. Govore o ljudima, ljudskoj istoriji i prirodi. Baveći se sobom nalazila sam mnoge motive sa kojima mogu da poistovetim i njihove priče i tako kreirala umetnički rad kojim se ogoljavam pred drugima. Na kraju, osetila sam pripadnost, kojoj svi težimo kao socijalna bića, upravo preko vizuelnog jezika koji je postao moj izraz.

7. LITERATURA

- [1] W. Benchkuysen Amanda, *The Gospel According to Eve*, InterVarsity Press, 2019 str. 12.
- [2] L. King, Karen: *Jevanđelje po Mariji iz Magdale: Isus i prva žena apostol*, Rad, 2005, str.161
- [3] L. King, Karen: *Jevanđelje po Mariji iz Magdale: Isus i prva žena apostol*, Rad, 2005, str.175
- [4] <https://festival-avignon.com/en/artists/angelica-liddell-1109> pristupljeno 20.09.2023.
- [5] Bašlar, Gaston: *Poetika prostora*, Gradac, Beograd, prevela Frida Filipović, 2005, str. 174.
- [6] Bašlar Gaston; *Voda i snovi, Ogled o imaginaciji materije*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, 1998, str. 110

Kratka biografija:



Milica Surutka završila je osnovne akademske studije Scenske arhitekture, tehnike i dizajna, na Fakultetu tehničkih nauka, 2021. sa odbranjenom temom *Studija prostora introspekcije u funkciji doživljaja intimne neizmernosti*. Tokom studija je učestvovala u različitim projektima iz domena kulture i umetnosti. Bila je učesnik dva programa Scenske laboratorije “Borislav Gvojić” – Scenlab_bioskop i Scenlab_dancefloor na Fakultetu tehničkih nauka. Radila je kao scenski dizajner na više predstava i kratkometražnih filmova i muzičkih spotova uključujući diplomsku predstavu studentkinje FDU, Beograd: *Adam i Eva* i predstavu *Zajedno*, koja je deo redovnog repertoara Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu.